

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції



ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

Том 1

Одеса
2025

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)
Є 24

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 16.05.2025 р.)*

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**

Є 24 **Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час** : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2025. – Т. 1. – 772 с.
ISBN 978-617-8430-61-0

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» містять результати наукових досліджень і практичних напрацювань вчених, фахівців і військовослужбовців, здійснені в умовах повномасштабної війни. У збірнику представлено як теоретичні, так і емпіричні дослідження у галузях філософії, загальної теорії держави і права, історії права, сучасних соціально-політичних процесів, соціології та психології.

Особливу увагу приділено аналізу загроз національній безпеці в конституційному, міжнародному та європейському правовому контекстах, а також питанням трудового, соціального, земельного, аграрного та екологічного права. Окремі розділи присвячено функціонуванню економіки та підприємництва в умовах євроінтеграції.

У збірнику також розглянуто проблематику цифрової трансформації, захисту інформації та кібербезпеки в умовах воєнного часу, методику викладання іноземних мов, перекладознавство, лінгвістику і журналістику. Висвітлено наукові здобутки в адміністративному, фінансовому, морському та митному праві, реформуванні судової системи, діяльності прокуратури, правоохоронних органів та адвокатури. Окремо проаналізовано питання кримінального права, кримінального процесу, кримінології, криміналістики, судової експертизи, медико-психологічного забезпечення правосуддя, а також аспекти цивільного, сімейного, господарського права, інтелектуальної власності та патентного судочинства. Розглянуто також актуальні питання діяльності бібліотек у закладах вищої освіти та фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, а також практикам у галузях права, економіки, соціології, політології, психології, філології, журналістики та кібербезпеки.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**

ISBN 978-617-8430-61-0

© НУ «Одеська юридична академія, 2025
© Автори статей, 2025

Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЙОГО ІНСТИТУТІВ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ.....	183
Волкова Дарія Євгенівна КРАЩІ ПРАКТИКИ ЄС ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКОГО ПІДХОДУ В ДІЯЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	186
Панасюк Віта Миколаївна ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВИХ СТИМУЛІВ ТА ОБМЕЖЕНЬ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКУ	188
Животовська Ірина Юрійівна ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН У ВИМІРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	191
Батан Юрій Дмитрович ПРАВО НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ЯК КОЛЕКТИВНЕ ПРАВО.....	195
Ігнатова Анастасія Сергіївна ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНІ МЕЖІ	199
Козирь Дмитро Валерійович ЛОКАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	203
Матковський Микита Сергійович ПРАВО ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ГАРАНТІЯ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ	207
Бугасенко Каріна Вікторівна ДО ПИТАНЬ ЩОДО ТЕОРЕТИЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ ВИОКРЕМЛЕННЯ ПРАВОВИХ ЦИКЛІВ.....	209

СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА БЕЗПЕКА, ПРАВА ЛЮДИНИ Й МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ХХІ СТОЛІТТІ

Беҳруз Хашматулла МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПЕРЕД ОБЛИЧЧЯМ СУЧАСНИХ ГЕОПІЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ.....	212
Аракелян Мінас Рамзесович ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ БІЖЕНЦІВ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЕОПІЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ.....	215
Сурілова Олена Олексіївна СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	217
Акіменко Юлія Юрійівна ДИФЕРЕНЦІЙОВАНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ЄС ЯК СКЛАДОВА ACQUIS ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄС	221
Белогубова Оксана Олександрівна ТОРГОВЕЛЬНА ДИПЛОМАТІЯ ЄС У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ	223
Грушко Мальвіна Валеріївна, Димов Кирило Борисович ПРОПОРЦІЙНІСТЬ І РОЗРІЗНЕННЯ У ПРАКТИЦІ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ: МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РОСІЙСЬКИХ АТАК НА ЦИВІЛЬНУ ІНФРАСТРУКТУРУ	225
Дронов Владислав Юрійович РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНИХ РЕГУЛЯТОРІВ В СФЕРІ МЕДІА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА КОМУНІКАЦІЮ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ	228
Каненберг-Сандул Оксана Костянтинівна ПОРУШЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ТА СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ	230

4. Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України»: Закон України від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2662-19#n2>.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»». *Офіційний сайт Конституційного Суду України*. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/4-r2022_0.pdf.

6. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>

7. Про Службу військового капеланства: Закон України від 30.11.2021 № 1915-IX. URL: https://risu.ua/verhovna-rada-uhvalila-zakon-pro-sluzhbu-vijskovogo-kapelanstva_n123874

8. Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій: Закон України від 20.08.2024 № 3894-XI. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text>

Ключові слова: російсько-українська війна; Православна Церква України, національна безпека, релігійні організації, свобода світогляду.

Keywords: Russian-Ukrainian war, Orthodox Church of Ukraine, national security, religious organizations, freedom of worldview.

Батан Юрій Дмитрович

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри конституційного права, кандидат юридичних наук*

ПРАВО НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ЯК КОЛЕКТИВНЕ ПРАВО

У попередніх наукових розвідках зазначено, що «людинорозуміння є не лише індивідуалістичним і можна визнавати не лише індивідуальні, а і колективні права правами людини» [1, с. 88], а також що «розрізняючи групові та колективні права, можна запропонувати такий невичерпний перелік носіїв колективних прав людини: людство та міжнародне співтовариство; народ; територіальна громада; етнODEMOграфічні колективи; юридичні особи; трудові колективи; стихійні колективи (колективи *ad hoc*)» [1, с. 88]. У цьому контексті актуальною є характеристика окремих колективних прав.

Цю доповідь присвячено особливо актуальному для України останнього десятиліття праву на національну безпеку. Національна безпека все частіше розглядається не лише як функція держави, а і як цінність усього суспільства.

На перший погляд, національна безпека є лише критерієм (мірилом), підставою, легітимною (правомірною) метою обмеження (втручання) прав людини. І в нормативно-правових джерелах (актах і договорах, національних, наднаціональних і міжнародних), і в науковій літературі, і в правозастосовній, правоінтерпретаційній і правоосвітній діяльності акцентовано увагу (видається, що надмірно) на обмежувальній функції національної безпеки стосовно прав людини. Нижче подано таблицю щодо прав, легітимною метою обмеження яких є національна (у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права – державна) безпека.

Таблиця. Обмеження прав людини в інтересах національної (державної) безпеки згідно з різними джерелами права

Згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950)	Згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (1966)	Згідно з Конституцією України (1996)
право на справедливий суд – судові рішення проголошується публічно (ч. 1 ст. 6)	право на справедливий і публічний розгляд справи (ч. 1 ст. 14)	–
право на повагу до приватного і сімейного життя (ч. 2 ст. 8)	–	право на невтручання в особисте і сімейне життя (ч. 2 ст. 32)
свобода вираження поглядів (ч. 2 ст. 10)	право на вільне вираження свого погляду (ч. 3 ст. 19)	право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ч. 3 ст. 34)
свобода зібрань та об'єднання (ч. 2 ст. 11)	право на мирні збори (ст. 21)	право збиратися мирно (ч. 2 ст. 39)
	право на свободу асоціації (ч. 2 ст. 22)	право на свободу об'єднання (ч. 1 ст. 36)
свобода пересування (ч. 3 ст. 2 Протоколу № 4)	право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання (ч. 3 ст. 12)	право на страйк (ч. 2 ст. 44)

неможливість вислати за межі держави іноземця, який законно проживає на її території (ч. 1 ст. 1 Протоколу № 7)	неможливість вислати за межі держави іноземця, який законно проживає на її території (ст. 13)	–
Дерогація:		
під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації (ст. 15)	під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою (ст. 4)	в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 64)

Сприйняття національної безпеки передусім у контексті обмежувальної функції щодо прав людини насправді є спрощеним розумінням її потенціалу. Натомість визнання її колективним правом може відкрити нові горизонти. У цьому підході безпека є позитивною цінністю, а не лише причиною для обмежень. Такий вимір дозволяє сформувати безпекову культуру, засновану на участі громадян, які, як наслідок, можуть сприйняти безпеку як не тільки контроль, а й захист. Тому пропонується виокремити такі напрями характеристики національної безпеки як колективного людського права:

1) зміст. Національна безпека постає як складний, багатогранний феномен й охоплює широкий спектр сфер:

1-1) зовнішні сфери:

а) військова. Національна безпека неможлива без сильної армії. Збройні сили мають бути професійними, сучасними й добре оснащеними. Важливими є також моральний дух армії, підтримка та повага з боку суспільства, підтримка оборонної промисловості. Ветерани потребують гідної допомоги та інтеграції у мирне життя;

б) економічна. Зокрема, продовольча стабільність, енергетична незалежність, стала фінансова система. Кризи в цих сферах можуть підірвати національну безпеку навіть без війни. Економічна незалежність знижує ризики політичного тиску ззовні. Інвестиції у власні технології роблять країну менш залежною від зовнішніх постачальників;

в) екологічна. Техногенні катастрофи, зміна клімату, забруднення довкілля – усе це потенційні загрози. Держава повинна проводити політику сталого (стійкого) розвитку. Збройні конфлікти також мають катастрофічні наслідки для довкілля. Тому не можна ігнорувати екоаспект національної безпеки;

г) інформаційна. Пропаганда, фейки, кібератаки – загрози, які вимагають сучасної відповіді. Особливо важливими є забезпечення інформаційної гігієни та розвиток критичного мислення громадян;

1-2) внутрішні сфери:

а) внутрішньополітична. Включає соціальну згуртованість і зниження рівня нерівності. Країни з високою соціальною справедливістю більш стійкі до криз. Тому політика справедливого розподілу ресурсів сприяє безпеці. Фундаментом національної безпеки є довіра громадян до влади. Якщо люди вірять у справедливість, вони готові її захищати. Довіра формується через чесність, прозорість і відповідальність політиків. Державна політика має орієнтуватися на інтереси більшості громадян, водночас повага до меншин та міжетнічна гармонія зміцнюють внутрішню стабільність. Натомість ворожнеча між групами населення загрожуює національній безпеці, так само як політична нестабільність;

б) антикорупційна. Загалом є частиною внутрішньополітичної, але настільки особливою, передусім для України, що заслуговує на виокремлення й акцентування. Корупція послаблює державу зсередини й робить її вразливою;

в) культурно-гуманітарна. Брак культурної (гуманітарної) політики може призвести до ідентичнісної кризи (кризи національної ідентичності). Збереження мови, традицій, національної пам'яті, історії – також складники національної безпеки. Держава повинна підтримувати й розвиток освіти та науки. Культурна експансія ззовні може підривати єдність нації;

г) медична. Питання охорони здоров'я також є складником національної безпеки, що було особливо яскраво помітно за часів CoVID-19;

г) правова (юридична) загалом і зокрема конституційна [детальніше див.: 2];

2) місце цього права в одиницях поділу прав людини:

а) за часом виникнення – право третього покоління;

б) за способом реалізації носієм – колективне право. Право на національну безпеку є колективним, адже захист держави стосується всього населення. Воно гарантує, що громадяни можуть жити в умовах спокою та стабільності;

в) за формою реалізації обов'язку адресатом – позитивне право;

г) за можливістю обмежень – відносне право;

3) носій – народ (нація) як мегаколектив. Колективний характер права означає його належність усьому народу, а не окремим індивідам;

4) адресат. Не може бути людського права без обов'язку адресата забезпечити реалізацію вказаного права. Інакше це не більше ніж законний інтерес (у найкращому випадку). Тобто кожне людське право повинне кореспондувати певному обов'язку. Адресатами права на національну безпеку є:

а) держава загалом. Частина перша статті 17 Конституції України проголошує «найважливішими функціями держави» та водночас «справою всього Українського народу» «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки». Згідно зі статтею 18 Конституції України, «зовнішньополітична діяльність України ...» (тобто держави загалом) «... спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки»;

б) органи та посадові особи публічної влади. Національна безпека передбачає функціонування спецслужб, поліції, дипломатії й інших інституцій. Крім того, частина третя статті 17 Конституції України покладає «забезпечення дер-

жавної безпеки» «на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави».

Національна безпека є необхідною умовою, навіть слугує гарантією для реалізації інших прав людини. Без стабільності й безпеки неможливо забезпечити права на життя, особисту свободу, освіту, власність, працю, свободу пересування та інші.

Ця доповідь, безперечно, не претендує на вичерпну характеристику права на національну безпеку, а лише окреслює деякі аспекти, але кожен із них потребує подальшого вдосконалення. З огляду на це перспективними є подальші дослідження – зокрема, сутнісного змісту права на національну безпеку, а також обсягу цього права, можливості обмежень права на національну безпеку, співвідношення цього права з іншими колективними й індивідуальними правами, зловживання правом на національну безпеку тощо.

Список використаних джерел:

1. Батан Ю. Д. Проблема колективних прав. *Проблеми сучасної конституційної аналітики. Вип. 4: Конституційне гуманітарне право* : навч. посіб. / Н. В. Аніщук, М. В. Афанасьєва, Н. М. Бакаянова та ін.; за заг. ред. А. Р. Крусян, А. А. Єзєрова. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С. 324–343.

2. Єзєров А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. *Український часопис конституційного права*. 2017. Вип. 2. С. 60–67.

Ключові слова: право на національну безпеку, право на безпеку, національна безпека, колективні права, конституційне право, права людини.

Keywords: right to national security, right to security, national security, collective rights, constitutional law, human rights.

Ігнатова Анастасія Сергіївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри конституційного права*

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНІ МЕЖІ

Правові системи сучасних демократичних країн визнають права людини як фундаментальні цінності. Проте, неминуче постає потреба реагувати на надзвичайні ситуації, зокрема шляхом запровадження воєнного стану. Такий досвід є типовим для більшості країн світу, які намагаються зберегти безпеку, стабільність та конституційний порядок у критичній ситуації. Утім, в таких обставинах перед державою постає складне завдання – не допустити надмірного обмеження прав і свобод людини.

24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 в Україні введено воєнний стан строком на 30 діб, який відтоді системно продовжується [2].